

Sokolovské zlomky – perly nepaměti

Honzovi k dvanácté pětiletce

Zdeněk Neubauer

K panu profesoru Sokolovi se neznám. Brání mi v tom vzpomínka na projev nevole, kterému dalo průchod mnou dobře míněné, zdvořilé připojení akademického titulu. Snad jediný – pokud paměť sahá. Zato s Honzou Sokolem se známe od nepaměti – nepaměti našich časů. To byly časy! Nuže, z oněch časů, co byly, mi zbyly pouze střípky: pamětihodná slova – zrnka nepaměti utkvělá v záhybech paměti. Zlomky předpostmoderních mudrců. Honza z nich byl nejmoudřejší. On, který si zakládal na intelektuálním plebejství vyučeného zlatníka, toho času význačného počítačovědce. Vážili jsme si ho všichni. Požíval a těšil se obecné vážnosti. Také já, co občan h.c. Paralelní Polis jsem z této vážnosti žil a těžil: vážil vodu radosti z pramenů moudrosti. Odlišné byly naše bytosti, bytostně jiné bylo naše myšlení. Naší propastné různosti jsme si byli vědomi. Nápadně se odrazila ve vztahu k Tolkienovi. Přesto, s poctivostí sobě vlastní, přečetl celou trilogii¹; prohlásil, že mu přinesla nejhorší čtenářské utrpení. V rozhovoru nad jinou naprostou čtenářskou neshodou² vyslovil souhlas s následující diagnózou. (Bylo to období dichotomanie – důrazu na mozkovou asymetrii: odlišné způsoby zpracování informace levou a pravou hemisférou.) U Honzy je logické, analytické, racionální, formální, pojmové myšlení a rozumění přísně odděleno od chápání a vnímání analogického, syntetického, estetického, symbolického, spekulativního. U mě je naopak obé propojeno: snad proto, že sdílí tutéž oblast, asi z nedostatku kapacity. Moje myšlení je músické a poetické, Honzovo přesné a logické. Proto má smysl pro poezii a hudbu; obé postrádám.

1 J.R.R. Tolkien: *The Lord of the Ring I-III*, Unwin paperbacks, ISBN 0-04-823185,6,7-1,X,8, přes 1500 stran.

2 Fynn: *Mister God, this is Anna*. Collins, Fount Paperbacks 4563, Glasgow 1981 6. ss. 145–147

Tím více jsem si vždy vážil každého Honzova ocenění. Byl mi přísným učitelem – nadaným laskavou shovívavostí. Jeho radami jsem se řídil, jeho názory a postoje jsem však buď za sebe opustil, nebo do sebe vpustil a v sobě rozpustil (rozprostřel, anonymně si je osvojil) či – jako neslučitelné se spřádáním vlastního myšlení, s předivem-tkání-pletivem svého mozku – ze sebe vyloučil. Konečně, tam, kde to bylo vyloučeno, zalezla-li zrnka jeho odlišné moudrosti hluboko pod kůži či mozkovou kůru, izoloval jsem ji vrstvami vlastních výměšků. (Mozek je žlázou s vnitřní sekrecí.) Tak povstaly a rostly následující perly – z popudu dráždivé nesourodosti. Odděleně od vědomí – paměťové schrány střípků nepaměti, stále studnice vnuknutí. Monády, v nichž se v sobě nespočetnásobně zračí celkovost mé vlastní, mnohvrstevnaté zkušenosti, jejímiž opaleskujícími blankami jsem úlomky té jeho obklopil. Tak se to má se všemi zlomky – i s těmi mými, sokolovskými. Spermata logu, která u mně nenalezla živnou půdu, zato však příjemkyni (ENDOCHÉ) a uchovatelku: neklíčící, nýbrž inspirují skrze perleťovou schránu.

První perla: V úžas mne přiváděly vzácné shody. Tou nejvýznamnější byl Nietzscheův Zarathustra³ – „**kniha, na kterou jeden nestačí**“, zdůrazňoval Honza. Bylo nás mnoho a strávili jsme nad ní mnoho šťastných let.⁴

Druhá perla: Přečetli kapitulu v překladu za ostrého sledovaného originálního znění. Porovnali, zkorigovali, počali živě diskutovat... „**Opravdu to tam takto stojí?**“ nebo: „**Co se zde skutečně říká?**“ přerušil nás po chvíli Honza. Obvykle se ukázalo, že text říká pravý opak toho, co si myslíme, že říká. Před jakýmkoliv výkladem, konfliktem interpretací, probíráním exegetických možností, rozlišováním různých vrstev smyslu. Bývalo by stačilo jen pozorněji číst. Právě na to jsme však nestačili. Honza nás vedl k čtenářské kázni a věrnosti. Učil nás číst. To totiž dokáže málokdo. Sám snad nikdo. Jeden každý umí toliko číst si, nanejvýš předčítat někomu.

Třetí perla: Dost nás bývalo na to, bystřit si sokolí zrak. Až příliš k tomu,

3 Friedrich Nietzsche: *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen.* Nietzsche's Werke, Erste Abtheilung Band VI. C.G.Naumann Leipzig 1904 531S; česky: Friedrich Nietzsche: *Tak pravil Zarathustra. Kniha pro všechny a a pro nikoho.* Přel. a komentářem doprovodil Otokar Fischer. Mánés Praha 1914, 359 s.

4 Tomáš Halík: K dějinám Kecandy aneb Předchůdcové Akademie In: *ACADEMIA COMMORATIONES ET CONSULTATIONES. Sborník k sedmdesátinám Radima Palouše,* CTS – Dušičky L. P. 1994, ss.3–5; srv. Petr Volf: Vrchol na dně – rozhovor s Pavlem Brázdou, *Reflex* 5:18–21, 2001, s. 21

abychom sebe a své hostitele nevystavovali riziku. Blížila se další spartakiáda a s ní zvýšení bdělosti a ostražitosti. Pocit bezpečí se změnil v pocit Bezpečnosti. Kdosi navrhl, zda by nebylo by rozumné toho na čas nechat. Mnozí z nás souhlasili. „Víte“, namítl Honza, „ono je vždycky něco! Tu spartakiáda, tu výročí, tu příští sjezd...“ Při tom zůstalo. A nic se nestalo.

Čtvrtá perla: Kdysi dávno, jsme se účastnili širšího neoficiálního filosofickém setkání, v překrásné scénérii středních Čech na blanicku, u krajíně jako z horečnatého snu běžence trpícího Heimweh... zemský ráj to na pohled! Tématem byla filosofická kosmologie – pro mne tehdy novum: vztah Nebe a Země, světlo a tma, den a noc, slunce, měsíc, hvězdy, přirozenost živlů, živá příroda, prostor obklopující svět a místo usebírající čtveřinu: nebesa a zemi, nesmrtelné a smrtelníky...

Do toho přišli oni: štára, udání, legitimování... Totalitní bdělost sňala masku idyly, snové kouzlo krajiny zmizelo, čistá láska k moudrosti zprzněna, chrám vědění profanován. Tak mi to, malověrnému, připadalo. Podělil jsem se s Honzou o pocit zklamání... „Jaképak zklamání?“, opáčil. „Oblaka, blankyt, ptáci a květy, hvězdy a pýří... Proboha, kde to jsme? Teprve ohrožení zlem činí z našeho kosmické blouznění solidní skutečnost a naše rajske opojení uzemňuje: uvádí nás v ráj pozemský – poctivě pravdivý, stvořený!“

Díky této perle sokolího náhrdelníku jsem později dokázal Ricoeurovým úvahám nad tím, že v ráji byl had přítomen ještě před pádem, zkušeně porozumět: scientia experimentalis.

Perla pátá – osudová: Referoval jsem o knihách klasiků molekulární biologie⁵. Jejich posláním a cílem bylo přesvědčit čtenáře, že je zhola nemožné, aby organismy činně přizpůsobovaly dědičné vlohy svému prostředí, požadavkům okolností, vlastním potřebám. Dědičnost se mění náhodně, vývoj spočívá výlučně v převládnutí ‚šťastnějších‘, tj. v přežití úspěšnějších odchylek. Organismy se neučí, jsou toliko slepě vybírány. Individuální zkušenost nemá na evoluci vliv, atd. To vše vyjadřovalo tzv. ústřední dogma molekulární biologie: genetická informace se přenáší výlučně jedním směrem: z molekul nukleových kyselin (z genetického textu, vrozených vloh) na proteiny (molekulární funkční složky a stavební jednotky těla) – nikdy opačně! Honza mně tehdy upozornil na nápadnou analogii mezi touto

⁵ Jacques Monod: *Le hasard et la nécessité – Essai sur la philosophie naturelle de la biologie moderne*. Éd. Seuil, Paris 1970 POINTS a Francois Jacob: *La logique du vivant – une histoire de l'hérédité*. nrf Éditions Gallimard, Bibliothèque des Sciences humaines, Paris 1970, 354 s.

představou a kantovskou noetikou: Die Vernunft nimmt nicht ihre Gesetze aus der Natur, sondern schreibt sie dieser vor (rozum nečerpá své zákony z přírody, nýbrž jí je předpisuje). Byl to skvělý výkon filosofické exegeze vědy, příklad hermeneutiky vědeckého poznání. Paralela mezi molekulární biologii a transcendentální filosofií významně ovlivnila budoucnost mého epistemologického zaměření.

Perla šestá: Pustil jsem se tehdy do své ‚veleprvotiny‘ o bytí jako hře⁶. Na jednom ‚celostátním nietzschologickém sympoziu‘ (čti: letním week-endovém potlachu několika účastníků na mimopražském sídle některého z nich) jsem nadšeně předkládal, vykládal a dokládal své herní pojetí skutečnosti: svět jako hra, život jako hra, věda jako hra... podobně mi bylo hrou mluvení a myšlení, poznání a vzdělání, tvorba a kultura, umění a náboženství... „**To je všechno hezké,**“ Honza na to. „**Nejprve bychom si však měli ujasnit, co není hra!**“ Opáčil jsem, že všechno je hra! „**Pak ovšem (o všem?) neříkáš vůbec nic!**“ odtušil – tehdy k mé značné rozmrzelosti.

Perla sedmá – ze všech nejvzácnější: „Vše nové přichází z budoucnosti!“ Tak tomu chtěla moudrost oněch časů. „**Je tomu skutečně tak?**“ zapochyboval Honza. „**Vezměme, dejme tomu, takové nové boty: v jakém smyslu lze říci, že přicházejí z budoucnosti?**“ Tehdy mi spadly šupiny s očí, probudil jsem se z rahnerovsko-heideggerovského dogmatického spánku: tvář hlubokomyslnosti zjevila svou mělčinu. (Chtěl jsem se o tuto osvobozující zkušenost podělit s učitelem, od něhož jsem onu moudrost přejal a který měl Honzu velmi rád. Cítil se dotčen, že někdo může i ty nejvýznamnější myšlenky zlehčovat.)

V perleťových vrstvách obklopujících tento skvost, se mi zjevila jiná, obecnější pravda: jestliže v politice stokrát opakovaná lež se stává pravdou, pak ve filosofii platí opak! Vracím s úroky.

Perla osmá: Náboženství – religio se odvozuje od re-ligo – opětovně váží. Tedy něco jako zpětná vazba, vzájemný, opětovaný, bezprostřední vztah ke skutečnosti, hieros gamos – posvátné spojení Nebe se Zemí, Boha s člověkem... Naproti tomu Honza zdůrazňuje prvek **vděčnosti** za nepochopitelný zázrak bytí, za nezasloužený dar existence: za to, že jsem, že jsme, že

6 Zdeněk Neubauer: *Bytí jako hra*, první z řady autorových nedokončených rukopisů z pozůstalosti.

jest. Připadalo mi to úzké. Navíc, vděčnost zavazuje! Leč religio mé lidové etymologie je vazba – dokonce zpětná, vzájemná. Zato dar je zdarma – gratis: odtud gratia – ‚milost‘ a gratias! – ‚děkuji!‘. Co tím vlastně říkáme? Mnohem více, než Italové svým grazie! či co přikazuje ruské spasibo. Obě odkazují dárce na božského splátce! Naproti tomu naše ‚děkuji!‘ původně znamenalo prostě ‚uvědomuji si‘, ‚beru na vědomí‘ (podobně jako danke! nebo thanks pochází od ‚myslit‘: denken, to think). Tedy nikoliv mimo-děk, bezděky, bezděčně, nýbrž právě vděčně, s plným vědomím, že jde o dar: o to, co dostávám ‚jen tak‘. Právě tak, jako hra je ‚jen tak‘. Zbytek je transcendentální hokynářství.

Proto odvozuje Honza představu ‚vykoupení‘ ze situace otroka – někoho, kdo sama sebe z principu vykoupit nemůže: vždyť vše, co má, náleží ipso facto jeho majiteli.

Ekonomie spásy jako bootstrap, čili štruple.

Perla devátá: Dary lidské nejsou obvykle takto plně dary. Zavazují; ne-li morálně, tak alespoň materiálně – tím, že překážejí a zatěžují. Daru si musím vážit: nesmím ho zahodit, ani dát dál. Kam však s obrazem, když ho není kam pověsit? Co s knihou, není-li ji ani kdy přečíst ani kam zasunout? Podle Honzy „jsou nejčistším darem řezané květiny: samy se odklidí“.

Perla desátá: V břevnovské zahradní restauraci si kdosi přisedl do naší blízkosti. Zpozorněl jsem: bylť nápadně nenápadný! Vzápětí jsem se Honzovi za své opatrnickví omluvil: vysvětloval jsem svou nedůstojnost nedůstojností poměrů. „Co je tak obdivuhodné, krásné a vznešené na kočce?“, chlácholil mě; „přece to, že je neustále ve střehu!“

Perla jedenáctá: Stěžoval jsem si tehdy také na papeže: kolik očekávání vzbudil, tolik jich zklamal... „Jsem vděčný osudu,“ Honza na to, „že mi dopřál na krátký čas šéfovat. Před tím jsem viděl představené pouze v perspektivě zdola: proč neudělají to, nezařídí ono, neučiní přítrž, nezjednájí nápravu... Poté, co z vlastní zkušenosti znám druhý pohled – z postavení představených a očima jejich odpovědnosti, dokáží je chápat a neodvažují se vyslovovat jednostranné soudy.“

Perla dvanáctá: Stal se šéfem, neboť byl jedničkou svého oboru. Podpis Charty jej zbavil postavení, ne však autority a nepostradatelnosti. Tragikomické historky o zhoubných následcích nasazování výpočetní techniky

za socialistických podmínek měl proto z první ruky. Váleli jsme se smíchy, když nám je vyprávěl, a divili se, jak to, že vůbec něco ještě funguje? „Vždycky se nakonec najde nějaká ta slitovná pracující důchodkyně vezme tužku a papír a nabídne se, že jim to spočítá...“, vysvětloval. Jako jediný důvod, proč vůbec jezdí vlaky, uváděl, že už jezdily za Rakouska-Uherska...

Třináctá perla: Přednášel jsem o humanismu. Byl jsem proti. Obviňoval jsem jej z antropocentrismu, imanentismu, náboženské vlažnosti, relativismu a dovíčeho ještě. „To je všechno pěkné“, namítl Honza. „Ale pak mi vysvětlí, proč byli ti humanisté takoví sympatáči – na rozdíl od té druhé sorty renesančních vzdělanců – horlivců posedlých Bohem, vědou, pravdou – titánů, geniů, světců, heretiků?“

Dnes, kdy se zabývám renesancí a zrodem novověku, je mi Honzův tehdejší postřeh důležitým vodítkem.

Perla čtrnáctého zastavení: Jednomu takovému horlivci-heretikovi, hřimajícímu proti triumfalismu církve, připomněl, že barokní chrámová architektura je bezesporu nejnápadnějším projevem arogance církevní moci. A přesto právě díky ní je Praha příjemným místem k pobývání. Heretik zakončil svůj projev požadavkem, aby Církev, než cokoliv prohlásí, rozhodne nebo nařídí, to poměřila a ověřila jediným a nejvyšším kriteriem – příkázáním lásky! „A zřídila pro to zvláštní ministerstvo“, podotkl suše Honza.

Tré pivních perliček na závěr:

Honzův příklad neodpovědnosti: „Pane vrchní, jedno pivo!“ – „Kolega, prosím!“

„Pane vrchní, malé pivo! A doneste mi rovnou dvě!“

„Co je protějškem temného Prazákladu? Nu, přece světlý Prazdroj!“

První často cituji, druhou se řídím (nikdy si malé pivo neobjednávám) a odměnou za tu poslední nabízím následující řešení základní metafyzické otázky:

Quaeritur: Proč je spíše něco, nežli nic?

Respondeo dicendum: Protože je to lepší! Neboť: „lepší něco nežli nic!“